

شهروند مسئول و کرونا

دکتر فهیمه نظری
مدرس و پژوهشگر مسائل اجتماعی

براستی شهروند مسئول

کیست و چه ویژگی هایی دارد؟ هریک از ما

به‌عنوان عضوی از نظام اجتماعی همان‌طور

که دارای حق و حقوق شهروندی هستیم،

دارای مسئولیت، وظیفه یا تکلیف در قبال

یکدیگر و جامعه هستیم. این وظایف و مسئولیت

در مواقع بحرانی بیشتر حس می‌شود. مفهوم

حقوق شهروندی، متشکل از دو جزء «حق» و «تکلیف»

است؛ حقوق شهروندی به‌طور ضمنی در درون خود

معنای تکلیف داشتن یا مسئولیت داشتن را دارد.

منظور از مسئولیت در جامعه هم در حوزه فردی

(یعنی در برابر خود) و هم در حوزه جمعی (یعنی نسبت

به دیگران) است. هنگامی که از حقوق شهروندی بحث می‌شود

یعنی اشاره به آن دسته از وظایف، مسئولیت‌ها و تکالیف

افرادی است که در جامعه زندگی می‌کنند و در تحقق اهداف

نظام اجتماعی و مدنی در جامعه تلاش می‌کنند. به عبارت

دیگر همان مسئولیتی که افراد در جامعه نسبت به افراد

دیگر و نهادها و دولت دارند. از این‌رو می‌توان از «مسئولیت

پذیری» افراد به‌عنوان شاخصی مهم در مشارکت افراد

جامعه نام برد. این شاخص در مواقع حساس و بحرانی در

جامعه بیشتر احساس می‌شود و از شهروندان انتظار می‌رود

تا در راستای برنامه‌ها و سیاستگذاری‌های دولت هماهنگ

و هم‌راستا بوده و در این راه مشارکت داشته باشند. همگون

و هماهنگ بودن مردم با برنامه‌های کلان دولت نیاز به

شاخص‌های دیگر دارد تحت عنوان «فرهنگ شهروندی»

که اساساً نیازمند اقداماتی است که در بستر زمان

و به مرور زمان باید در افراد نهادینه شود. هرچقدر

نهادینه‌سازی عناصر فرهنگی در یک جامعه نرم‌تر،

دقیق‌تر، کامل‌تر و همراه با آموزش مداوم باشد؛ در شرایط

اضطراری و اقدامات عاجلی که از هر شهروند انتظار می‌رود؛

سریع‌تر تظاهر و نمود پیدا می‌کند. پاندیمی «کرونا»

در سراسر جهان به‌صورت کاملاً بی‌رحمانه رو به پیشرفت

است، حیات و سلامتی میلیاردها انسان در جهان با خطر جدی

تهدید روبه‌رو است. بنابراین بهتر است تا در این زمان

هم‌افزایی میان حق و تکلیف در نظام حقوق شهروندی

و حکومت‌ها و دولت‌ها بسوی تعامل زایی با شهروندان

پیش رود. یعنی دولت‌ها با تدابیر و اقدامات سریع

و مؤثر خود و شهروندان از طریق عمل کردن به وظایف

و مسئولیت‌های خود وارد عمل شوند. اما مسئولیت ما

شهروندان در مقابل بحران کرونا چیست؟ در پاسخ باید

بگوییم مهم‌ترین مسئولیت هریک از ما به‌عنوان شهروند

با رعایت کردن اصول زیر نشان داده می‌شود: اصل نخست؛

احترام به‌خود یعنی به‌خودمان احترام بگذاریم و خودمان

را دوست داشته باشیم. اصل دوم؛ احترام به جامعه

و دیگران یعنی احترام گذاردن به دیگران را دوست

داشته باشیم. سومین اصل؛ درک اوضاع و شرایط است.

در حال حاضر کادر درمان خسته و توان‌شان کاهش

یافته است. این بحران را باار اول است تجربه می‌کنیم

بنابراین هریک از ما باید این شرایط را خیلی خوب درک

و حداقل سعی کنیم برای چند دقیقه خودمان را جای

پزشکان و پرستاران و در کل کادر درمان (و البته خانواده

آنها) بگذاریم. درک اوضاع و احوال جامعه می‌تواند

یکی دیگر از مسئولیت‌های این روزهای ما باشد.

و بالاخره اصل چهارم؛ پذیرفتن مسئولیت است یعنی خود

را ملزم به تعهد نماییم که حتماً اصول بهداشتی را رعایت

کنیم چه در حوزه بهداشت فردی از جمله (ماسک زدن،

استفاده از دستکش و مواد ضد عفونی) و در حوزه

بهداشت اجتماعی (کاهش رفت و آمد، رعایت فاصله

اجتماعی، پرهیز از سفر، آگاهی از اخبار موثق و به روز)

و چه مشارکت با نهادهای اجتماعی جهت تحقق

و اجرای برنامه‌ها و دستورهای دولت. در این شرایط

به نظر می‌رسد درصورت رعایت تمامی اصول فوق می‌توانیم

ادعا کنیم که هریک از ما یک شهروند مسئول در مقابل

بحران کرونا هستیم. متأسفانه این روزها بواسطه عدم

مسئولیت‌پذیری عده‌ای از شهروندان که نه خود را دوست

دارند، نه دیگران را و نه اینکه شرایط جامعه را درک می‌کنند،

جامعه نیز در حال پرداختن هزینه‌های گزاف انسانی و مالی

فراوان است. بخشی از این هزینه‌های گزاف بواسطه از بین

رفتن شهروندان عزیزی نظیر پزشکان، پرستاران،

استادان دانشگاه، عالمان، نخبان، پدران و مادران عزیز

و... است. در واقع این از مهم‌ترین پیامدهای عدم

مسئولیت‌پذیری هریک از افرادی است که موجب شده تا

دیگران جان خود را از دست بدهند. کافی است هریک از ما

اندکی تأمل کنیم و بدانیم جامعه برای بازآفرینی

و آفرینش دوباره خود و همچنین جهت تربیت

صداها تن از اعضای متعهد و خدوم از دست رفته ناشی

از این بحران، مجدداً باید هزینه‌های گزافی بپردازد.

ببایم با دوست داشتن خود و دیگران و درک شرایط

فعلی جامعه، مسئولیت‌پذیر باشیم و فرهنگ

مسئولیت‌پذیری را جهت حفظ سلامتی خود و خانواده

خود به کاربندیم و دولت را یاری نماییم. از دولت نیز

به‌عنوان بالاترین نهاد مسئول درخواست می‌شود تا نقش

فعال تری در تهییج، ترغیب و حتی اجبار شهروندان

خاطی در مورد پایبندی به وظایف خود داشته و

بسیار جدی عمل نماید.

۱

یادداشت

گزارش «ایران» از میزان مسئولیت اجتماعی و رفتار مسئولانه شهروندان در برابر کووید ۱۹

سهم من در مقابله با کرونا؟

موسا قوی قلب
خبرنگار

با شیوع ویروس کرونا، مهم‌ترین مسأله‌ای که بعد از وظایف دولت‌ها مطرح شده، مسئولیت‌پذیری شهروندان در قبال این بیماری است. آگاهی از شاخصه‌های شهروند مسئولیت‌پذیر می‌تواند به جوامع کمک کند تا هریک با انجام مسئولیت‌های فردی و اجتماعی خود در این بازه زمانی به یاری خود و دیگران شتابند، در عین حال این امر جز با همدلی دولت‌ها و شهروندان میسر نمی‌شود. بحران کووید ۱۹، بحرانی جهانی است که در کل دنیا همه گیر شده و با شروع بیماری، مسئولیت‌های متقابلی را برای شهروندان به همراه آورده است؛ تنها راه خروج از بحران و بازگشت به زندگی طبیعی پیش از شیوع کرونا ویروس، این است که تک تک افراد جامعه و در کنار آن دولت‌ها به وظایف خود واقف باشند. نمی‌توان در هر مخاطره‌ای که در جامعه پیش می‌آید، دیگری را مقصر دانست و مسئولیت را از گردن خود سلب کرد، چون در این مسأله بیای جان و زندگی همه شهروندان به میان آمده و باید با آگاهی و ارتقای مسئولیت‌پذیری از این بحران قرن عبور کنیم.

علی‌محمدی، ایران

سیامک زندر ضوی، جامعه‌شناس درباره نقش و مسئولیت‌پذیری شهروندان در پاندمی کرونا به «ایران» می‌گوید: سیاستی که دولت به‌کار برده راهبردی تعاملی بوده و آن‌گونه که باید به این مسأله بهداشتی – اجتماعی نگاه نشده، اولین رویکرد باید در عین شفافیت، کمک گرفتن از گروه‌های مرتبط باشد، غیر از اینکه در ستاد کرونا پزشکان باید حضور داشته باشند، جامعه‌شناسان مستقل شناخته شده و نمایندگان انجمن‌های علمی نیز باید حضور

■ سیامک زندر ضوی؛ یادمان باشد که شهروند مسئول در برابر یک دولت مسئول وجود دارد و شهروند توانا و مسئولیت‌شناس که می‌تواند انتخاب‌های درستی برای سلامت خود و همسهریان‌ش داشته باشد به همان نسبت هم از

دولت انتظار دارد که همه توان خود را از ابتدا در مسیر خیرمگانی بگذارد و پرده‌پوشی را راهنمای خود قرار ندهد. قبل از عید دیدیم که طبقه متوسط جامعه، پویش «در خانه بمانید» را راه انداخت و این اتفاق خوب در مقیاس بزرگ افتاد و حتی افرادی هم که نمی‌توانستند به دلایل شغلی یا دلایل دیگر در خانه بمانند، سعی کردند کمک‌هایی فراهم کنند تا شرایط برای دسته‌های آسیب‌پذیر آسان‌تر شود

■ امید زمانی؛ شهروند بودن، همیشه حقوقی برای انسان‌ها فراهم کرده و مسئولیت‌هایی را در کنارش به همراه می‌آورد. زندگی اجتماعی مسئولیت‌هایی دارد و حقوقی باید برایش فراهم شود. هم در حقوق بشر و هم در قانون اساسی به حوزه بهداشت توجه ویژه شده و جزو حقوق اولیه انسان‌ها این است که زندگی سالم و به دور از بیماری داشته باشند. برخی ساختارها، مستقیماً وظیفه تأمین سلامت را به عهده دارند و برخی به صورت غیرمستقیم هستند. چنانچه ساختارها و سازمان‌های متولی تأمین سلامت مردم، مسئولیت‌های خود را بدرستی انجام دهند، در برابر می‌توانند انتظار داشته باشند که مردم هم مسئولیت‌پذیر باشند

داشته باشند. برای اینکه شیوع و همه‌گیری بیماری کرونا، مسأله‌ای فقط پزشکی نیست، بلکه در درجه اول مسأله‌ای اجتماعی است. اهمیت توجه به وظایف شهروند مسئول، به صورت آشکار در این قضیه وجود دارد. یادمان باشد که شهروند مسئول در برابر یک دولت مسئول وجود دارد و شهروند توانا و مسئولیت‌شناس که می‌تواند انتخاب‌های درستی برای سلامت خود و همسهریان‌ش داشته باشد به همان نسبت هم از دولت انتظار دارد که همه توان خود را از ابتدا در مسیر خیرمگانی بگذارد.

او در ادامه می‌افزاید: در ایام نوروز دیدیم که طبقه متوسط جامعه، پویش «در خانه بمانید» را راه انداخت و این اتفاق خوب در مقیاس بزرگ افتاد و حتی افرادی هم که نمی‌توانستند به دلایل شغلی یا دلایل دیگر در خانه بمانند، سعی کردند کمک‌هایی فراهم کنند تا شرایط برای دسته‌های

نشاندنده ناتوانی است و مردم هم سردرگم می‌شوند و هر کدام از گروه‌های اجتماعی، ساز خود را خواهند زد. باید یک مرجع و یک نفر سخنگوی رسمی باشد که انتشار اخبار را برعهده بگیرد، نکته دیگری که باید بیشتر به آن توجه شود این است که باید از انجمن‌های علمی مرتبط با مسائل اجتماعی مثل انجمن جامعه‌شناسی ایران، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات و دیگر انجمن‌های مرتبط با این مسأله دعوت بشود و به‌طور شفاف بیانیه رئیس جمهوری با جزئیات به بحث گذاشته شود، آنها استدلالات خود را بگویند و با فرصت کافی اجازه دهند جامعه‌شناسان هم استدلالات خود را بگویند و در یک معنا جامعه نسبت به این وضعیت بحرانی که در آن قرار داریم، حساس شود.

زند رضوی با اشاره به وظایف نمایندگان انجمن‌های صنفی در ارتقای نقش مسئولیت‌پذیری مردم در دوران کرونا، توضیح می‌دهد: نمایندگان انجمن‌های تخصصی و حرفه‌ای پزشکان، پرستاران و خدمات بیمارستانی که در حال حاضر بیشترین بار را تحمل می‌کنند هم باید به میدان آمده و وضعیت خود را به‌طور کامل توضیح دهند و از کل جامعه استمداد بطلبند. ادامه وضعیت موجود فرسایشی است که خطر ویرانی سیستم بهداشتی درمانی از یک طرف و پریشدن شهروندان بیشتر و بیشتری را به دنبال خواهد داشت.

■ حقی که در دوران کرونا به گردن داریم

امید زمانی، مدیر گروه جامعه‌شناسی و سلامت انجمن جامعه‌شناسی ایران، درباره شهروند مسئول در برابر کرونا به «ایران» می‌گوید: شهروند بودن، همیشه حقوقی برای انسان‌ها فراهم کرده و مسئولیت‌هایی را در کنارش به همراه می‌آورد. زندگی اجتماعی مسئولیت‌هایی دارد و حقوقی باید برایش فراهم شود. هم در حقوق بشر و هم در قانون اساسی به حوزه بهداشت توجه ویژه شده و جزو حقوق اولیه انسان‌ها این است که زندگی سالم و به دور از بیماری داشته باشند. برخی ساختارها، مستقیماً وظیفه تأمین سلامت مردم، مسئولیت‌هایی دارد و برخی به صورت غیرمستقیم هستند. چنانچه سازمان‌های متولی تأمین سلامت مردم، مسئولیت‌های خود را بدرستی انجام دهند، در برابر می‌توانند انتظار داشته باشند که مردم هم مسئولیت‌پذیر باشند. بخشی از این حقوق دوجانبه گاهی اوقات کم‌رنگ دیده می‌شود و چه از طرف مسئولان و چه از طرف مردم کوتاهی‌هایی می‌شود. در پاندمی کرونا ویروس هم دچار مشکلات و عوارض هستیم که بشدت دردناک هستند و بویژه برای خانواده‌هایی که عزیزان خود را از دست داده‌اند، غیر قابل جبران به شمار می‌رود.

به گفته این پژوهشگر اجتماعی، انتظاری که از شهروندان می‌رود، این است که به توصیه‌های بهداشتی در محیط کار و در محیط خانه عمل کنند. ویروس کرونا از طریق قطرات تنفسی و تماس نزدیک سرایت می‌کند و رعایت فاصله فیزیکی، زدن ماسک و شستن دست‌ها باید رعایت شود. بخشی از این رفتارهای بهداشتی نیاز به پیش زمینه فرهنگی و آموزشی دارد، متأسفانه در کشور ما به طور منظم این مسائل جدی گرفته نشده بود و در طول زمان خیلی از کودکان در مدرسه یا خانواده و حتی از طریق رسانه‌ها با رفتارهای بهداشتی آشنا نبودند و نمی‌دانستند که چگونه باید بهداشت را رعایت کنند. پدیری که به بهداشت عمل نمی‌کند و در محیط‌های بیرون زیاده می‌اندازد، نمی‌تواند به کودک خود هم موارد بهداشتی را آموزش دهد.

زمانی در ادامه اضافه می‌کند: فرهنگ بهداشت باید گسترش داده شود تا شهروندان از بیماری‌ها به دور باشند. انتظار دیگری که از شهروندان می‌رود، این است

که به محدودیت‌های کاری و رفت و آمد درخصوص تعاملات اجتماعی آن‌گونه که از سمت نهادهای مسئول درخواست می‌شود، توجه کنند؛ مسافرت‌ها، میهمانی‌ها، جشن‌ها و عزاها باید با کمترین تعداد و رعایت فاصله‌گذاری برگزار شود. مراسم آنلاین هم در این روزها می‌تواند کمک‌کننده باشد. گاهی اوقات به دلایل مختلف، خود نهادهای مسئول، همایش‌هایی را برگزار می‌کنند، در چنین مواردی وقتی مردم تناقضات را می‌بینند، نسبت به اجرای محدودیت‌ها

■ حسین میرزایی؛ غلبه هولناک فضای مجازی بر زندگی، افزایش بیماری‌های روحی و بالارفتن اضطراب و نگرانی ناشی از وضعیت کرونایی، زیست در فضای محدود، احتمال افزایش اختلافات خانوادگی و کم شدن بازدهی‌های

خانوادگی و دوستانه، کاهش تماس‌های عاطفی (در آغوش کشیدن، بوسیدن)، تعطیلی مراکز اقتصادی (مغازه‌ها، پاساژها و...)، مذهبی (حرم‌های مقدس، مساجد و حسینیه‌ها)، فرهنگی (تئاتر و سینما)، ورزشی (ورزشگاه‌ها و سالن‌های ورزشی)، کاهش سفرها، آسیب جدی به بسیاری از مشاغل، برجسته شدن فقر و بیکاری در جامعه و... را می‌توان از جمله اثرات بیماری همه‌گیر کرونا در جامعه قلمداد کرد که در بدو شیوع باعث ایجاد نوعی ترس اجتماعی شد

■ سید حسن موسوی چلک؛ برخی گلابه‌هایی که مسئولان دارند، این است که افراد متوجه می‌شوند که مبتلا به ویروس کرونا شده اند اما به هر دلیلی از جمله دلایل اقتصادی یا دلایل شخصی، دیگران را از ابتلای بیماری خود آگاه نمی‌کنند و کلاً بیمار شدن خود را بازگو نمی‌کنند و با پنهانکاری آنها را هم در معرض ویروس قرار می‌دهند. این قضیه عین مسئولیت‌پذیر نبودن در قبال جامعه و شهروندان است و می‌تواند هم درون خانه وجود داشته باشد و هم در محیط بیرون از خانه به یک مسأله بفرنج تبدیل شود

تردید می‌کنند و نمی‌دانند باید همه موارد را رعایت کرد یا خیر. در مورد ویروس کووید ۱۹ باید تک‌تک افراد جامعه تمامی موارد بهداشتی را رعایت کنند. در مرحله بعدی زیست در فضای محدود، احتمال افزایش اختلافات خانوادگی و کم شدن بازدهی‌های خانوادگی و دوستانه، کاهش تماس‌های عاطفی (در آغوش کشیدن، بوسیدن)، تعطیلی مراکز اقتصادی (مغازه‌ها، پاساژها و...)، مذهبی (حرم‌های مقدس، مساجد و حسینیه‌ها)، فرهنگی (تئاتر و سینما)، ورزشی (ورزشگاه‌ها و سالن‌های ورزشی)، کاهش سفرها، آسیب جدی به بسیاری از مشاغل، برجسته شدن فقر و بیکاری در جامعه و... را می‌توان از جمله اثرات بیماری همه‌گیر کرونا در جامعه قلمداد کرد که در بدو شیوع باعث ایجاد نوعی ترس اجتماعی شد.

به گفته او، اصولاً ترس و اضطراب جمعی در دوران همه‌گیری بیش از پیش خود را

همه به امکانات بهداشتی باید یکسان باشد، درمقابل هم تمامی افرادی که از خدمات بهداشتی و درمانی استفاده می‌کنند، باید شهروندی مسئول در قبال دولت و یکدیگر باشند.

■ زیست فضای کرونایی؛ از ترس تا مسئولیت اجتماعی

حسین میرزایی، جامعه‌شناس و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی هم درباره شاخصه‌های فرد مسئولیت‌پذیر و واکنش‌های مختلف شهروندان در دوران

■ حسین میرزایی؛ غلبه هولناک فضای مجازی بر زندگی، افزایش بیماری‌های روحی و بالارفتن اضطراب و نگرانی ناشی از وضعیت کرونایی، زیست در فضای محدود، احتمال افزایش اختلافات خانوادگی و کم شدن بازدهی‌های

خانوادگی و دوستانه، کاهش تماس‌های عاطفی (در آغوش کشیدن، بوسیدن)، تعطیلی مراکز اقتصادی (مغازه‌ها، پاساژها و...)، مذهبی (حرم‌های مقدس، مساجد و حسینیه‌ها)، فرهنگی (تئاتر و سینما)، ورزشی (ورزشگاه‌ها و سالن‌های ورزشی)، کاهش سفرها، آسیب جدی به بسیاری از مشاغل، برجسته شدن فقر و بیکاری در جامعه و... را می‌توان از جمله اثرات بیماری همه‌گیر کرونا در جامعه قلمداد کرد که در بدو شیوع باعث ایجاد نوعی ترس اجتماعی شد

■ سید حسن موسوی چلک؛ برخی گلابه‌هایی که مسئولان دارند، این است که افراد متوجه می‌شوند که مبتلا به ویروس کرونا شده اند اما به هر دلیلی از جمله دلایل اقتصادی یا دلایل شخصی، دیگران را از ابتلای بیماری خود آگاه نمی‌کنند و کلاً بیمار شدن خود را بازگو نمی‌کنند و با پنهانکاری آنها را هم در معرض ویروس قرار می‌دهند. این قضیه عین مسئولیت‌پذیر نبودن در قبال جامعه و شهروندان است و می‌تواند هم درون خانه وجود داشته باشد و هم در محیط بیرون از خانه به یک مسأله بفرنج تبدیل شود

تردید می‌کنند و نمی‌دانند باید همه موارد را رعایت کرد یا خیر. در مورد ویروس کووید ۱۹ باید تک‌تک افراد جامعه تمامی موارد بهداشتی را رعایت کنند. در مرحله بعدی زیست در فضای محدود، احتمال افزایش اختلافات خانوادگی و کم شدن بازدهی‌های خانوادگی و دوستانه، کاهش تماس‌های عاطفی (در آغوش کشیدن، بوسیدن)، تعطیلی مراکز اقتصادی (مغازه‌ها، پاساژها و...)، مذهبی (حرم‌های مقدس، مساجد و حسینیه‌ها)، فرهنگی (تئاتر و سینما)، ورزشی (ورزشگاه‌ها و سالن‌های ورزشی)، کاهش سفرها، آسیب جدی به بسیاری از مشاغل، برجسته شدن فقر و بیکاری در جامعه و... را می‌توان از جمله اثرات بیماری همه‌گیر کرونا در جامعه قلمداد کرد که در بدو شیوع باعث ایجاد نوعی ترس اجتماعی شد.

به گفته او، اصولاً ترس و اضطراب جمعی در دوران همه‌گیری بیش از پیش خود را